

ULUSAL BASINDA YER ALAN FOTOĞRAFLARIN MESLEK ETİĞİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ VE OLASI ÖNERİLER: YEDİZ BEBEKLERİN ÖLÜMÜ

Yrd.Doç.Dr. Ahmet İMANÇER*

ÖZET

Etik kavramı, son yıllarda kitle iletişim araçlarında yer alan mesajların üretimi, sunumu ve sunuluş şekillerini incelerken sıkça kullanılmaktadır. Kitle iletişim araçları bağlamında etik kavramından bahsettiğimizde meslek etiğinin yani deontolojinin tanımını yapmak gerekmektedir. Meslek etiği, gazetecilerin ya da medyada çalışanların bulunacakları eylemde doğru ve iyi olanı aramaları ve iiretecekleri haberlerin toplumu olumlu yönde etkilemesi olarak tanımlanabilir.

Bu çalışmada etik ve meslek etiği bağlamında ulusal basında yer alan yediz bebeklerin ölümü ile ilgili fotoğraflar incelenecektir. Fotoğrafların basında yer almasının gazetecilik meslek etiği ile çatışıp çatışmadığı, doktorun bebeklerin fotoğraflarının çekilmesine izin vererek meslek etiği açısından doğru bir eylemde bulunup bulunmadığı incelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca, basında yer alan haberlerin hem bebeklerin ailesi hem de toplumdaki bireylerin üzerinde etkisi açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Etik, Deontoloji, Fotoğraf

ABSTRACT

Ethic, especially in last years, is used frequently in studying of messages take part in mass media, presentation and presentation ways of those messages. When we mention Ethic, in the concept of mass media, we should describe also professional Ethic. Deonthology. Professional Ethic can be described as journalists and people who work in media ought to search right and good in producing news and by producing these messages to affect society positively.

In this study, photographs, belonged to death of seven babies, were taken part in national media will be examined. Taking part of photographs in the media whether it's in a conflict with Professional Ethic of journalism or by letting taking photographs of babies whether Doctor is in a conflict of professional Ethic will be studied. Also, the effects of the news took part in media on not only the family of babies but also on the individuals in society will be tried to explain.

Key Words: Ethic, Deonthology, Photograph

* Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü Fotoğrafçılık ve Grafik Anabilim Dalı

GİRİŞ

Kitle iletişim araçları, içinde bulunduğu toplumun hem yansıtıcısıdır hem de dolaylı olarak toplumun değişimine etki eden etmenlerdendir. Kitle iletişim araçlarının toplum ile içinde bulunduğu karşılıklı etkileşim durumu her şeyden önce bu araçların hem insanların vasıtasıyla var olduğu, hem de insanlar için var olduğu gerçeğinden yola çıkılarak açıklanabilir. Kitle iletişim araçları hem insanların fiziksel ve zihinsel üretimi ile var olurlar hem de toplumu oluşturan insanların onları tüketmesi ile. Dolayısıyla kitle iletişim araçlarının toplum ile girdiği bu karşılıklı ve etkileşimli ilişkiden ve onun bağlamından ayrı düşünmek olanaksızdır. Böylece kitle iletişim araçlarını bazı konular, kurallar ve normlar bağlamında düşünüldüğünde, topluma ve onu oluşturan bireylere karşı bazı sorumlulukları olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Özellikle bu yazı bağlamında üzerinde durulacak etik kavramı göz önünde bulundurulduğunda kitle iletişim araçlarının içinde görsel-işitsel ya da yazılı mesaj üreten kişilerin hem mesleki hem de kültürel ve toplumsal bazı kuralları ister istemez mesaj üretme pratiklerine dahil ettiklerini ya da bazen etmek zorunda kaldıklarını ya da dahil etmedikleri zaman bazı tartışmalı durumlar ile karşı karşıya kaldıklarını belirtmekte fayda vardır.

Etik kavramını incelerken üzerinde durulacak olan yediz bebeklerin ölümü ve onlara ait fotoğrafların ulusal basında yer alması ile ilgili haberleri hem gazeteciler, hem de bu fotoğrafın çekilmesini sağlayan doktor ekseninde ele alınacaktır. Ayrıca, bu görsel mesajı tüketen ve ister istemez dolaylı bir şekilde mesajın güçlü olması nedeniyle etkilenen gazete okuyucularının nezdinde haberin etkisi tartışılacaktır.

Öncelikli olarak, konuya bakış açısının temelini oluşturan etik kavramı ve bu kavramın kitle iletişim araçları özellikle, gazetecilik ve haber üretimi bağlamında hangi yönleri ile ele alınacağı açıklanacaktır. Ayrıca gazetecilik açısından fotoğrafik imgenin önemini ve bir gazetecinin haber üretiminde ne gibi öğeleri dikkate aldığı incelenmeye çalışılacaktır.

ETİK NEDİR?

Etik kavram olarak son yıllarda özellikle iletişim çalışmaları alanında, mesajların üretilmesi, anlamlandırılması ve çözümlenmesi bağlamında çok sık kullanılır hale gelmiştir. Ancak kavramın sıkça kullanımı hem kavramın sınırlarının netliğini kaybetmesini hem de diğer bir çok kavram ile sınırlarının iç içe geçmesine neden olmuştur. Etik dediğimiz de aklımıza gelebilecek ilk iki kavram hukuk ve ahlak olacaktır. Etik hem bu iki kavramdan bazı noktalarda beslenir, hem bazı noktalarda kesin çizgilerle ayrılır. Etik, temelde bazı değerlerin belirlenmesi ve bu değerlerin ışığında

etik davranışlarda bulunmayı ya da bazı davranışların etik olup olmadığına karar verilmesi olarak tanımlanabilir.

Etik değerler dediğimiz şeyler aslında toplumun içinde bir şekilde var olan ve bizim davranışlarımıza farkına varmadan etki eden değerlerdir. “Hiçbir değer ve ahlak yargısı toplumdaki bütünüyle bağımsız değildir. Birey onları içinde doğduğu toplumda hazır bulur, bu anlamda bireylere bağlı değildir. Öte yandan değer ve ahlaki özellik taşıyan bir yargı, insandan bağımsız düşünülemez. Çünkü insan onları yaşatır, geliştirir; bu açıdan da inanca bağlıdır. Gerçi çağlara ve toplumlara göre ‘güzel’ olarak kabul edilen bir değer veya ‘ahlaki’ olarak nitelenen davranışlar değişebilir” (Ural, 1998: 47). Etik temelde, ahlaki tanımlamalardan da beslenen bir takım karşıtlıklar ve bu karşıtlıklardan hangisini daha iyi ve doğru olabileceği düşüncesi üzerine odaklanır. “Bir eylemin ‘iyi’, ‘kötü’, ‘doğru’, ‘yanlış’, ‘törel’ ya da ‘töresiz’ olduğunu dile getiren yargılarla eyleme bir değer yükleriz. Yüklenen bu değer anlamı, toplumca benimsenmiş değerler dizgesi içerisinde herkesçe bilinen apaçık doğrular gibi bilinir. Örneğin, ‘yalan söylemek kötüdür’, ‘sözünde durmak erdemli bir davranıştır’ türünden törel yargılar apaçık doğrular gibi bilinir; törel yaşam içerisindeki davranış biçimlerini yansıtan kurallar olarak işlev görürler” (Cengiz, 1998: 33). Anlam yüklediğimiz bu değerler, gündelik hayatımız içerisinde yer alan bazı yerleşmiş kanılardan beslenir. İşte tam bu noktada etik, hukuk ve ahlak arasındaki çizgi netliğini kaybetmeye başlar. Çünkü her üç kavramda toplumsal yaşamın düzenini sağlayan ve ortak değer yargılarından beslenir. İyi-kötü, yanlış-doğru gibi temel karşıtlıklar bu üç kavramında zemininde yer alır. Hukuk ve etik arasında en temel fark doğru ya da yanlış olduğuna karar verilen şeylerin yaptırımları hukukta yasa ile belirlenmiş iken etikte böyle bir durum söz konusu değildir. Ayrıca etik ve ahlak arasındaki fark ise, etiğin daha çok mesleki alanlarda kullanılan bir kavram olması iken ahlakın hayatın bir çok alanında bireysel tanımlamalar ile sınırlandırılmıştır.

Hukuk ve morali daha anlaşılabilir bir şekilde karşılaştırabiliriz (Topakkaya, 1998: 75):

Hukuk	Moral
Yasanın dıştan konması	Yasanın içten konması
Eylem	Eylemin maksimi
Dar mükellefiyet	Geniş mükellefiyet
Dış zorlama	İç zorlama

Görüldüğü gibi hukuk ve ahlak arasındaki en bariz fark, hukukta yasaların varlığı ve onların dıştan zorlaması, hukukta ise bu yasaların kişisel

olması ve içten zorlamasıdır. Dolayısıyla hukuk ve ahlak arasındaki fark bir anlamda hukuk ve etik arasındaki farka benzer olarak yorumlanabilir. Çünkü etikte de herhangi bir dıştan yaptırım söz konusu değildir, yaptırım söz konusu olsa bile yasal bir bağlayıcılığı yoktur. “Bu durumda etiğin sorunsallaştırdığı olgu, belirli ahlaksal anlayışlar çerçevesinde, insanın hem iç hem toplumsal bir varlık olarak, dış dünyasında ortaya koymuş olduğu tutum ve davranışların çözümlenmelerinin yapılmasıyla, bunların iyi ve kötü olarak değerlendirilmesi, ayrıştırılması ve iyi-kötü ayırımına temel oluşturacak ahlaki ölçekleri belirlemektir. Etikle ilgili tüm bu etkinliklerin çalışma alanı ise felsefedir” (Özgen, 2002: 39). Felsefenin alanı içinde yer alması etiği sınırları belirgin, kuralları üzerinde anlaşmaya varılmış, genelgeçer doğruları olan bir alan olmaktan uzaklaştırır.

Etik ahlak ve hukuktan farklı olarak felsefe ile iç içe olduğu için değerler ve yan anlamları zaman içinde değişse bile, felsefi düşünce ve onun değerler açısından yaptığı ayrımlar değişmez. “Etik, felsefi bir düşünme eylemiyle iç içedir ve tıp, biyoloji gibi alanlarda bir çözümsüzlük belirdiğinde, pratik olarak meşruluk kazanır. Etik, insanın sorumluluğunun dayandığı özgürlük ilkesini temel alır. Düşünce özgürlüğü, bireysel iradeyi ve dolayısıyla, İyi ve Kötü ayırımını mümkün kılar” (Bilgin, 2003: 85). Bu tür ayrımlar ve tanımlamalar bizim yapılan edimleri ya da davranışları incelememizi sağlar. Ancak etiğin hukuk gibi yaptırımları olmadığı ya da bu tür yaptırımların yasal geri dönüşleri olmadığı için, etik alanında bir sınırlama sorunu ve keyfilik söz konusu olabilir. “Etik sorunlar” karşısında yargıda bulunurken temelde dikkat edilmesi gereken nokta ise gelişigüzel davranılmamasıdır. Etik alanında "iyi-kötü", "doğru-yanlış" biçiminde dile getirilen değer yargılarının yanı sıra "hak", "ödev", "yarar", "erdem" gibi kavramlar da söz konusudur. Günümüzde etik alanında varlığını sürdüren, birbirinden temel bazı farklılıklar gösteren dört etik yaklaşım söz konusudur:

1. Erdem etiği,
2. Yararcılık etiği,
3. Ödev etiği,
4. Haklar etiği” (Büken ve Büken, www.ttb.org.tr, 2007).

Yukarıda söz edilen 4 etik yaklaşımdan bizi ilgilendirenler Yararcılık Etiği (Utilitarianism) ve Ödev Etiği (Deontoloji)'dir. Özellikle iletişim alanında faydalı açılımlar sağlayacak olan Yararcılık ve Deontoloji, kitle iletişim araçları ile üretilen haberlerin, fotoğrafların, görüntülerin çözümlenmesinde ya da muhabirin, editörün veya kurumun yayın

politikasının etik bağlamında incelenmesinde fayda sağlamaktadır. Deontoloji yani ödev ahlaki etiği, Kant'ın görüşlerini temel alır.

Dolayısıyla özellikle, bir gazetecinin haber yaparken ya da habere yönelik fotoğraf üretirken dikkat etmesi ya da uyması gereken kurallardan bahsedilecek ise eğer, Deontoloji'nin alanına girmiş oluruz. "Deontoloji, belirli bir mesleğe mensup kişilerin her birini bağlayan moral kurallar bütününe tanımlayan belirli bir doktrini, bir görevler teorisini ifade etmektedir. Etimolojik olarak bakıldığında, deontoloji teriminin kökeninde, eski yunanca 'yapılması uygun olan' anlamındaki 'deon' ve 'bağlama, ilişkilendirme' anlamındaki "dein" sözcükleri bulunmaktadır. Deontoloji, bir mesleğin üyelerini belirli bir davranış koduna angaje etmekte, üyeler arasındaki anlaşmazlıkları veya bu meslekten herhangi birinin 'uygunsuz' davranışını, meslektaşlarının yargısına tabi kılmaktadır" (Bilgin, 2003: 85). Burada bazı duygusal yaptırımlar söz konusu olabilir. Meslek içi uygunsuz bulunan davranışlar ya da meslek gurubunun imajını zedeleyecek davranışlar, bu bağlamda ele alınıp görev ahlaki perspektifinden incelenebilir. Ve böylece yaptırımlar, hukuktaki gibi yasal ve dıştan zorlayıcı bir şekilde olmasa bile duygusal ya da simgesel yaptırımlar söz konusu olabilir.

Bize yarar sağlayacak bir diğer etik alanı ise Faydacılık'tır. J.Stuart Mill tarafından geliştirilen faydacılık kuramı yapılan davranışın bir yarar taşıyıp taşımadığı üzerine odaklanır. Eylemin yapıtış nedeni ve sonucunda bir yarar gözetmesi temel alınır ve bu bilinç ile bulunulan her edimin yararlı ve dolayısıyla etik olduğu iddia edilebilir. "Faydacı yaklaşımda bireyi davranışta bulunmaya yönelten güdüler sonuçtan daha önemli değildir. Ne kadar iyi niyetle yapılmış olursa olsun eğer bir davranışın sonuçları mutluluk, haz ya da fayda sağlamıyorsa, bu davranışın ahlâken iyi sayılması mümkün değildir" (Sayımer, 2006: 14) Özellikle kitle iletişim araçları ve gazetecilik özelinde düşündüğümüzde, yapılan bir haberin ya da üretilen bir mesajın halkın yararına olması ya da en azından halkı üzüntüye sevk etmemesi beklenir. Aksi halde kamuoyunda genel bir sıkıntı, hüznün ve bunalımlı bir hava yaratan haberler ya da mesajlar, sonuç olarak kuramın temel ilkesi ile çelişir. "Günümüzde modern faydacılık, bir eylemin sonuçları ne kadar çok kişiyi mutlu edecekse o yönde karar vermemiz gerektiği anlayışına dayanmaktadır. Kararımızdan etkilenecek herkesi içeren bu anlayış üçüncü şahısların çıkarlarını da öne çıkartmaktadır" (Sayımer, 2006: 14). En fazla sayıda kişinin en büyük mutluluğu değil üzüntüsü ağır bastığında üretilen haber ya da mesajın artık etik bir değer taşıdığı konusunda şüphelerin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Ancak yukarıda da değinildiği gibi, etik kavramı her şeyden önce bazı değerler ve yargılardan beslenir. Bu değerler ve yargılar toplumun genel görüşünde ya da mesleki bazı uzlaşımından doğar. Neyin doğru- yanlış ya da etik olup olmadığını bu yargılara göre herkes kendince tartışabilir. Bir davranış ya da konumuz bağlamında haberin etik olup olmadığı konusunda tartışmalar söz konusu olabilir. Bu yüzden üzerinde özellikle durulması gereken şey, bir davranışın etik olmasının ölçütünü saptamayı denemek olabilir. “Eylem yalnızca bir yapma değildir. Her kişi eylemini oluşturan ve bu yapmadan önce gelen, eylemin daha iki tane ögesi: değerlendirme ve ilgili yaşantı aşamaları vardır. Her eylem bu üç ana ögenin bütünüdür” (Kuçuradi, 1999: 12). Birey öncelikle, bulunacağı edimin amacını anlamalıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi hem deontoloji hem de yararlılık bağlamında eylemin amacı ve sonuçları önem taşır. İkinci aşama sonucu görebilmedir ki, bu süreç özellikle bilinçli bir bireyin etik davranış geliştirmesi açısından oldukça önemli bir aşamadır. Yararlılık açısından baktığımızda eylemin sonucunu görebilmek ve sonucun yarar sağladığını görebilmek önemlidir. Son aşama ise değerlendirme aşamasıdır. Bu aşamada birey sonucunu gördüğü davranışı değerlendirir ya da çok iyi bildiği bazı kurallar bağlamında ezbere bir değerlendirmeye gider. “Etik ilişki kişi ile kişi ilişkisiyse, değerlendirilen, bir eylem dolayısıyla bir kişidir. İlişki kişi-insan durumu ilişkisiyse, burada değerlendirmesi yapılan bir durumdur. Yargıcın değerlendirdiği, bir olay ve bunun aracılığıyla o olayı oluşturmuş kişilerin eylemleridir” (Kuçuradi, 1999: 13). Tüm bu aşamaların sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesi etik eylemin de gerçekleşmesini sağlar.

HABER- FOTOĞRAF İLİŞKİSİ

Haber, özellikle gazete haberleri, temelde insanları bilgilendirmek amaçlı yazılardır. Daha farklı bir deyişle haber dediğimiz şey bir metindir ve bir metin olarak her şeyden önce kelimelerle yani yazı ile kendini var eder. Haber gazeteciliğin ilk yıllarından itibaren yazılı bir metin olma özelliğini korumuştur. Ancak 1800lü yıllarla birlikte meydana gelen teknolojik gelişmeler sonrası fotoğrafın icadı ile haberin ikinci boyutu devreye girer. Fotoğraf öncesi gazete haberlerinde bazı illüstrasyonların kullanılmasına karşın, görsel anlamda fotoğraf çok daha etkili olmuştur. Burada en önemli nokta görmenin konuşmadan ve okumadan çok daha farklı olması ve insanın gelişiminde çok daha erken yaşlarda gelişen bir eylem olmasının önemi vardır. John Berger’in da üzerinde durduğu gibi görme tüm diğer edimlerimizden farklıdır. “Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir”. (Berger, 1999: 7) Görmeye yönelik bu eğilimimiz, görsel imgelerin yazılı şeylerden çok daha

önce algılanmasını sağlar. Ancak burada görsel imgenin özellikle fotoğrafın etkileyciliği, netliği ve kısa yoldan çarpıcı mesaj verme özelliğini yadsımamız gerekiyor. “Yazılı bir metin aktardığı bilginin yeterince iyi kavranabilmesi bakımından, sonuna kadar okunmayı gerektirir. Çünkü yüzeysel bir okuma, metnin iyi algılanmasını engeller. Buna karşın, iyi görüntülenmiş bir fotoğrafla bilgiyi anında kavramaz mıyız?” (Gezgin, 2002: 90)

Bu noktada fotoğrafın mesajı iletme açısından diğer bütün araçlardan çok daha net bir dile ve bu netlikten kaynaklanan bir çarpıcılığa sahip olduğunu hatta bazı haberlerin sadece şok edici fotoğrafları sayesinde aklımızda kaldığını söyleyebiliriz. Fotoğrafın çarpıcılığı anı dondurmasında ve tek karede bütün bilgiyi aktarmasında yatar. “Bir fotoğraf, bir metne kıyasla ne daha iyi ne de daha kötü bir enformasyondur. Betimleme gücü metinden farklıdır; yorum gerektirir, duygulara seslenir, fotoğrafçının deklanşöre bastığı anın arka planıyla ilgili daha fazla bilgi edinme isteği yaratır. Yazar öyküsünü fotoğraf doğrultusunda anlatabilir; bu, onun için büyük bir şanstır, fotoğrafı ne kadar iyi değerlendirebilirse, metnin okunabilirlik payı da bir o kadar artar”. (Schneider, Raue, 2000: 134) Özellikle gazete haberlerinde, yazının okunabilirliğini arttıran, hatta okuru habere ilk çeken ve okumaya ikna eden şeyin fotoğraf olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fotoğrafın bu şok edici ve ilgi çekici olma hali özellikle ilk sayfa haberlerinde ve üçüncü sayfa haberlerinde okuru ilk ele geçiren şeydir. Okur her şeyden önce basın fotoğrafının verdiği bilgi ve çarpıcılığından etkilenir.

Yazının bağlamında, yediz bebeklerin ölümlerinin fotoğraflanması ve bu fotoğrafların mozaiklenmesine rağmen yayınlanması haberin kendisi haline gelmiştir. Diğer bir deyişle haberle ilgili basın fotoğrafının kullanımı bir başka haber konusuna yol açmıştır. Fotoğrafın kullanılıp kullanılmaması ile ilgili kararın etik olup olmadığı, ya da doktorun davranışının tıp etiğine uyup uymadığı ilerleyen sayfalarda tartışılacaktır. Ancak burada üzerinde durmamız gereken şey, muhabirin ya da editörün ister istemez haberi çarpıcı hale getirmek için fotoğraf kullanma ihtiyacı içinde olduğudur. Fotoğrafın kullanılması ile ilgili karar etiğin konusuyken, herhangi bir haberde basın fotoğrafının kullanılması kaçınılmaz ve haberi daha etkili hale getirecek olan kanıt ve belgedir.

GAZETECİNİN TANIMI VE SORUMLULUKLARI

Kitle iletişim araçları ve özel olarak gazeteler halkın haber alma kaynaklarının en önemlileridir. Bu bağlamda, gazetelerin olabildiğince güncel, doğru ve tarafsız haber vermesi gerektiğine yönelik toplumda yaygın bir kanı vardır. Özellikle bu kanı bazı toplumsal, siyasal ve ekonomik

sıkıntılarının yaşandığı dönemlerde ya da çok belirgin bir konu gündeme geldiğinde daha belirginleşir. Dolayısıyla gazeteciler genelde halkın sesi ya da doğruların anlatıcısı, takipçisi olarak konumlandırılırlar. “Ahlak ve toplumsal yaşam kavramları açısından düşünüldüğünde, gazetecilerin dikkate almaları gereken en önemli noktalardan biri de, içinde yaşadıkları topluma ve o toplumun bireylerine karşı sorumluluk duyarak ellerinde bulundurdukları gücü kullanmalarındır. Bu aynı zamanda toplumsal ahlak açısından, mesleki bir etkinliğin olmazsa olmaz koşuludur. Bir mesleki etkinlik, toplumsal yaşama olumlu katkıda bulunduğu ölçüde toplum tarafından kabullenilir ve değer kazanır. Bu katkının maddi ya da manevi boyutta olması ise, önemli değildir”. (Özgen, 2002: 49) Bu noktadan bakıldığında gazetecilerin toplumsal hayata doğrudan bir katkıları olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Ancak bu katkı bazen farkına varılmadan olumsuz bir içerik kazanabilir. Burada gazetecinin ya da editörü sorumluluklarının bilincinde olması ya da onları kötüye kullanmaması ilkesi devreye girebilir. Yani temelde etik değerleri gözeterek amacı yarar sağlamak olan eylemlerde bulunmalıdırlar. Burada gazetecinin karar almasında etkili olacak olan, haberi tüketecek bireylerin varlığıdır. “Gazeteciler bir haberin basılıp basılmayacağına okurlarını dikkate alarak karar verirler. Çok az editör, haberin yaratacağı etkiyi dikkate alarak hareket eder, çoğunluk gelişigüzel karar verir-ya doğabilecek sorunlardan kaçmak ya da bir skandal ortaya çıkararak isim yapmak amacı güder”. (Schneider, Raue, 2000: 177) Bu durumlarda gazetecilerin sorumluluklarının altının bir kez daha çizilmesi ya da etik değerlerin çiğnendiğinin belirtilmesi gerekir. Çünkü toplumda gazeteciden yapması beklenen şeyler ile basın meslek ilkeleri göz önünde bulundurulduğunda ortaya gazeteci tanımı ile ilgili bazı veriler çıkar. “Gazetecinin yapması gerekenler: Bilgilendirmek, eleştirmek, kamuoyu oluşumuna destek sağlamaktır – seçimlerde doğru karar verebilmek için her türlü bilgiye gereksinim duyan vatandaşlar adına yetke sahiplerini denetim altında tutmaktır”. (Schneider, Raue, 2000: 181)

Ancak bazı durumlarda, gazetecilerin bağlı oldukları kurum ya da altında çalıştıkları editörlere bağımlı kalmak zorunda oldukları durumlar söz konusu olabilir. Ya da gazetecinin ürettiği bir haber ya da çektiği bir fotoğraf onun bilgisi dışında manipüle edilip, değiştirilebilir. Bu noktada ülkemiz şartları düşünüldüğünde her gazetecinin kurumuna ya da editörüne doğrudan tepki göstermesinin oldukça zor olduğunu söyleyebiliriz. İşten atılma ya da diğer bazı kısıtlamalar, cezalar ile karşı karşıya kalmaktansa gazeteciler bazen doğru bulmadıkları şeyi, yine de işini kaybetme korkusu ile yapmak

durumunda kalabilirler. “Basının kendi iç devingenliği ve dışarıdan gelecek engellemeler nedeniyle, etkinliğini sürdürürken işlevini aksatmamak için bazı ilkeler çerçevesinde çalışmalıdır. Ancak bu biçimde toplumsal sorumluluğunu ve toplumsal sorumluluk hizmeti anlayışını daha iyi yerine getirebilecektir. Kuşkusuz, toplumsal bir varlık olan insanın yakın ve uzak çevresinde gelişen olaylardan etkilenmemesi söz konusu olamaz. Bu bağlamda ele alındığında basında özdenetimin hem gazeteci hem basının toplumsal görevlerini yerine getirmesi açısından yararlı olduğu görülmektedir”. (Özgen, 2002:67) Bu türden bir özdenetimin gelişmesi için çalışma koşullarının oldukça keskin bir şekilde belirtilmesi ve iş güvencesinin sağlanmış olması gerekir. Çünkü özgür bir şekilde fikrini beyan etmek isteyen gazetecinin ya da her hangi bir konunun haberini yapmak, fotoğrafını çekmek istemeyen gazetecinin ilk aklına gelecek olan şey; işini kaybetme korkusudur.

Aslında burada üzerinde durulması gereken toplumsal yapının da bu özdenetimi destekleyecek bir yönde ilerlemiş olmasıdır. Çünkü korku ve bastırma ile yapılanan toplumlarda fikir beyan etmek, genelde korku ile karışık duyguları da beraberinde getirir.

ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ: YEDİZ BEBEKLER

Yazı bağlamında ele alınan örnek olay, etik kavramı üzerinden incelenecektir. İncelemeye tabi tutulacak olay, ulusal basında yer alan yediz bebeklerin ölümünün hemen ardından basında yer alan fotoğraftır. Bu fotoğrafta aynı zamanda bebeklerin hamilelik boyunca doktorları olan kişide (Dr. Özer Gürbüz) bulunmaktadır. Kadrajda bebeklerin ölü bedenleri doğumun gerçekleştiği hastanenin adının yazılı olduğu bir beze sarılmış halde bulunmaktadır. Dik kadraj olarak çekilen fotoğrafta doktorun aynı zamanda basın açıklaması yaptığına dair bir izlenim oluşmaktadır. Tüm ulusal basında yer alan fotoğraflar neredeyse açılış farklılıkları dışında aynıdır. Bazı gazetelerde ölü bebeklerin fotoğraflarının mozaikleme işlemi yapılmadan verildiği görülmüştür.

8 Mayıs 2005 Pazar tarihli Star gazetesinde ceninlerin ölü bedenlerinin fotoğraflarının mozaiklenmeden verilmesine karşın, aynı tarihli Hürriyet gazetesinde yedizlerin ölü bedenlerinin fotoğrafları mozaiklenerek verilmiştir. Bu noktada gazetelerin meslek etiği açısından baktığımızda farklı editoryal seçimlerde bulunduğunu söyleyebiliriz.

Olayın gelişim süreci ise şöyledir: İzmirli anne (Sibel Deniz) tüp bebek yöntemi ile yediz bebeklere hamile kalmıştır. Doktorun tüm uyarılarına rağmen bebeklerinin hiç birini aldırılmayı kabul etmeyen anne doğum yapma konusunda ısrarlı olmuştur. Anne gebeliğin ilerleyen aylarında geçirdiği bir kanama sonucu tüm bebeklerini kaybeder. Doktor, bebeklerin ölümü sonrası, basına bebeklerin ölümünü bildiren bir basın bülteni geçer. Ancak bültende, ölü yedizlerin de aynı zamanda hastanede gösterileceği belirtilir. Basın toplantısı sırasında yediz bebekler, hastanenin adının yazılı olduğu bir bezin üzerine konulmuş bir şekilde basın mensuplarına gösterilir.

Çalışma kapsamında 8 Mayıs 2005 ile 16 Mayıs 2005 tarihleri arasında Star, Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet, Radikal, Zaman, Posta, Yeni Şafak gazetesinde bu olayı konu alan haberler ve basın fotoğrafları incelenecektir. Özellikle üzerinde durulacak fotoğraf daha önce de bahsettiğimiz bebeklerin ölü bedenlerinin yer aldığı fotoğraflardır. Ayrıca

yukarıda adı geçen ulusal gazetelerde yer alan haberler etik ilkeler bağlamında doktorun ve medyanın etik davranış geliştirip geliştiremediği ekseninde ele alınacak ve konuyu ilgilendiren bazı basın yayın ilkelerine değinilecektir.

Olaya bu bağlamda dört farklı yönden yaklaşılabılır. İlki, doktorun tavrı, ikincisi medyanın tavrı, üçüncüsü ailenin olayla ilgisi ve dördüncüsü doktorun üyesi olduğu AKP' nin tutumu ya da Tabipler Odası'nın tutumu.

Öncelikli olarak, etik kavramından bahsedildiğinde ele alınacak ilk kurum medyadır. Medyadan ya da gazetecilerden toplumun beklentisi doğru ve güncel bilgi almaktır. Basın mensupları bu bağlamda, halkın haber alma önceliğine dikkat etmesi gerekir. Bu durum **Gazetecinin Temel Görev ve İlkeleri**'nden bahseden düzenlemede 16. madde ile detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

16- Gazeteci sıfatını taşımayı hak eden herkes meslek ilkelerine de en yüksek seviyede uymayı taahhüt eder ve ülkesindeki kanunlara saygılı olmakla birlikte, hükümet ve benzeri kurumların müdahalelerine kapalıdır. Mesleki olarak sadece meslektaşlarının ve kamuoyunun değerlendirmeleri ile bağımsız yargı organlarını dikkate alır. Gazeteci, devleti yönetenlerin belirlediği ulusal ve uluslararası politikalar konularında bazı önyargılara değil, halkın haber alma hakkına öncelik verir. Onu meslek ahlakı, gazeteciliğin temel ilkeleri ve özgürlükçü demokrasi kaygıları yönlendirir.

Maddenin de özellikle vurgu yaptığı gibi, toplumun gazetecilerden beklentisi doğru haber almak ya da en temel anlamıyla haber almaktır. Dolayısıyla toplumun haber alma isteğinin temelinde, haber vasıtası ile öğreneceği şeylerin yarar sağlayacak şeyler olması yatar. Diğer bir ifadeyle, kamuya sunulan bir haberde kamunun yararını ya da kamunun ilgisini merkez alan bir iyi niyet olması gereklidir. Bu bağlamda habercilik anlamında “en önemli koşul; haberin verilmesinde bir kamu yararı bulunmasıdır. Kamu yararı yoksa, gazeteci için “haber verme hakkından” söz edilemez. Ayrıca haber kamu ilgisini çekecek nitelik taşımalıdır. Bilinmesinde kamu yararı bulunmayan bir haber, kamunun ilgisini ya da merakını çekse bile, haber verme hakkının bir koşulu sayılmayabilir” (Girgin, 2000: 88). Bu noktada gazetecilerin, neyin haber değeri taşıyıp taşımadığına ya da neyin kamu yararı ve kamu ilgisi taşıyıp taşımadığına karar verirken bazı unsurlara dikkat etmesi gerekmektedir. “Haberin ilişkin olduğu kişinin, toplum içinde sosyal konumu ya da toplumdaki yeri açısından incelenmesinde de yarar vardır. Gerçekten habere konu kişinin toplumsal konumu ne kadar işlevsel ya da önemli ise ya da o kişinin gördüğü

işlev ne kadar önemli ise; o kişiyle ilgili haberlerin bilinmesinde, o kadar büyük kamu yararı vardır” (Girgin, 2000: 88).

Yukarıda değindiğimiz kamu yararı ve kamu ilgisi kavramları, etik kavramının da işaret ettiği bireysel değerler ve mesleki doğrulardan beslenir. Gazetecilerin bu olay bağlamında, ölü bebeklerin fotoğraflarını çekmeleri hem basın ilkeleri hem de toplumsal ahlak kuralları bağlamında etik değildir. Bu durum **Gazetecilerin Doğru Davranış Kuralları** başlıklı düzenlemede 17. madde ile belirtilmiştir.

17-Sarsıcı Durumlarda: Üzüntü, sıkıntı, tehlike, yıkım, felaket ya da şok halindeki insanlar söz konusu olduğunda gazetecinin olaya yaklaşımı ve araştırması insani olmalı ve gizliliklere riayet edilerek duygu sömürsünden kaçınılmalıdır.

Ayrıca, kişilerin özel hayatının, özellikle burada bebeklerin ölü bedenlerinin sergilendiği fotoğrafın, ailenin bilgisi dahilinde dışında yayınlanması özel hayata müdahale olarak okunabilir. Yine bu durumda **Basın Konseyi İletişim Meslek İlkeleri**’nde şu şekilde açıklanmıştır.

5-Kişilerin özel yaşamı, kamu çıkarlarının gerektirdiği durumlar dışında, yayın konusu olamaz.

Burada medyanın, doktorun yaptığı etik hatayı görmezden gelip fotoğrafı yayınlaması hem fotoğrafı gören ve sarsılan insanlar hem de ailenin acısı düşünüldüğünde etik değildir. Gazetecilerin fotoğrafın mozaiklenerek sunulduğunu belirtmesi olayın şiddetini ya da yanlışlığını değiştirmez. Ayrıca 16 Mayıs’a kadar çıkan tüm haberlerde aynı fotoğraf mozaiklenerek defalarca Milliyet gazetesinde ve diğer Ulusal basın organlarında yer almıştır. Burada gazetecilerin sorumluluk payı olduğu kadar, bu haberin yayınlamasını isteyen editörün de payı vardır. Bu basın alanında çalışan insanların bazı haberleri etik bulmasalar bile yapmak zorunda kaldıklarının işareti olarak okunabilir. Ancak bazı ulusal gazetelerde yediz bebeklerin fotoğraflarının yayınlanmasının doğru olması yönünde haberler yer almış, basın kendi içinde etik olmayan bu eylemi eleştirmiştir. Bahsedilen haberlerle ilgili görseller Ek 1’de sunulmuştur.

Öte yandan doktorun, tıp etiğini hiçe sayarak ölü bedenleri sergilemesi ve bunu yaparken hastanenin ismini ön plana çıkarmaya çalışması Hipokrat yemini ile çelişmektedir. Doktorun önceliği hastalarının kişisel bilgilerini saklamak ve bunu üçüncü kişilerle hastanın bilgisi olmadan paylaşmamaktır. Doktor burada etik olarak, hasta haklarını çiğneyerek hatalı bir davranışta bulunmuştur. Özellikle tabipler odasının 8 Mayıs 2005 tarihli Milliyet gazetesinde bu konu ile ilgili yer alan açıklaması oldukça anlamlıdır: “Kefenin reklamı olmaz.” Bu haber aynı zamanda insanların

doktorlara olan güvenini zedelemektedir. Ayrıca tabip odası bu davranışı hiç etik bulmadıklarını belirterek, gerekli soruşturma ve incelemenin yapılacağını belirtmiştir. Öte yandan doktor, basına ölü yediz bebekleri göstermesinin en önemli nedeninin bebeklerin gerçekten yediz olduğunu kanıtlamak olduğunu belirtmiştir. Basın fotoğraflarının belge ve kanıt olması özelliği bu noktada devreye girmektedir. Doktor, basında yer alacak fotoğraflar ile bebeklerin yediz olduğunu kanıtlayacaktır.

Olayın diğer bir boyutu doktorun üyesi olduğu AKP'nin konuya yaklaşımıdır. Önce doktoru korur tarzda söylemlerde bulunan İl Başkanlığı toplumdan gelen baskı ve tepkiler sonrasında doktorun etik davranmadığını ve gerekirse ihraç edileceğini belirtmiştir. (Ek 2) Zaten doktor ilerleyen günlerde partiden istifa ederek ayrılmıştır.

Yediz bebeklerin ailesinin yaşadıkları ise tam anlamıyla bir trajedidir. Bebeklerin ölümü ve onların bedenlerinin basında yere alması olayın aile nezdinde uğradıkları şiddeti ikiye katlamıştır. Aile bebeklerinin fotoğraflarının çekileceğini bilmediklerini söyleyerek, doktorun aileden izin almadan basın toplantısı yaptıklarını iddia etmişlerdir. Burada yine doktor, tıp etiği bağlamında baktığımızda hasta haklarını çiğnemiştir.

Olayın geneli düşünüldüğünde, etik olmayan davranış olarak nitelendirdiğimiz şey doktorun basına bebeklerin ölü bedenlerini göstermesi ile başlar. Doktorun iddiası bebeklerin yediz olduğunu kanıtlandığı yönündedir. Çünkü doktor, annenin bebeklerinin sayısının indirilmesini kabul etmediğini belirtmektedir. (Ek 3) Bu noktada doktorun, annenin sağlığını düşünerek ve Tıp Etik Kurulu'nu bilgilendirerek görevinden çekilmesi etik olan davranış olacaktır. Ancak doktorun, görevden çekilmemesinin önemli bir nedeni, yediz bebeklerin canlı doğumu halinde literatüre girecek olmasıdır. (Ek 4) Tıp literatüründe canlı yediz bebek doğumu çok sık rastlanmayan bir vaka olduğu için, doktor bu canlı doğumların gerçekleşmesi ile literatüre girmeyi planlamıştır. "Guinness Rekorlar Kitabına göre, 7 bebeğin birden canlı doğduğu, ikisi ABD'de, biri Suudi Arabistan'da olmak üzere üç vaka biliniyor" (<http://www.netgazete.com>, Aralık 2007). Dolayısıyla, doktor büyük olasılıkla bu doğumun gerçekleşmesi halinde, tıp literatürüne gireceğini bildiği için, annenin bebeklerin sayısının indirilmesini kabul etmemesi üzerine görevinden feragat etmemiştir.

Ayrıca doktorun yediz bebeklerin ölümünden sonra, bebeklerin ölü bedenlerini kendi sahibi olduğu Central Hospital'in adının yazılı olduğu bezlerin üzerinde basına göstermesi etik olmayan eyleminin bir diğer boyutudur. Doktor, hastanesinin adının yazılı olduğu bez ile hem

hastanesinin hem de kendinin reklamını yapmaktadır. (Ek 5) Özel bir hastane olan kuruluş, basında yer alan fotoğraflar ile dolaylı bir şekilde de olsa reklamını yapmıştır. Ayrıca doktor Andy Warhol'un çok bilinen "herkes bir gün 15 dakikalığına şöhret olacak" ifadesi ile paraleldir. Doktor, basında bir süre yer alan fotoğrafları ve ulusal medyaya konu olan haberleri ile kısa bir süreliğine de olsa şöhret olmayı başarmıştır.

SONUÇ

Yukarıda da belirtildiği gibi etik kuralların herhangi yasal bir yaptırımı yoktur. Etiği hukuktan ayıran en temel özellik de zaten budur. Dolayısıyla etik, temelde doğruluğu kabul edilen değerlerin gündelik hayata ya da mesleki alana uygulanması olarak okunabilir. İncelenen örnek olay bağlamında, hem doktorun hem de medyanın etik olmayan bir davranış içinde olduğunu söyleyebiliriz. Doktor tıp etiğini görmezden gelerek hasta haklarını çiğnemiş ve hastanın kişisel alanını topluma açmıştır.

Öte yandan medya mensuplarının olayın fotoğrafını çekmesi doktorun etik olmayan davranışının devamıdır. Bu noktada gazetecilerin hem bireysel sorumlulukları hem de bağlı oldukları editöre karşı sorumlulukları devreye girer. Gazetecilerin böyle bir haberi yapma ve fotoğrafını çekmeleri bir anlamda zorunluluk haline gelmektedir. Çünkü aynı haber başka bir gazetede yer aldığını, gazete o haberi atlamış olacaktır. Dolayısıyla ile gazeteciler işlerini kaybetme korkusu ile haberin etik olup olmadığını düşünmekten önce işlerini kaybedip kaybetmeyeceklerini düşünürler. Bu yüzden gazetecilerin bireysel olarak etik davranış geliştirmelerinden önce devreye giren iş korkusu, haber üretim pratiğini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ayrıca gazetecilerin toplum yararını gözetenek haber üretmeleri gerektiğinin altını bir daha çizerek, bu yönde yapılan olumsuz ve sarsıcı haberlerin bireyleri etkilediğini belirtmek gerekmektedir. Özellikle örnek olay bağlamında düşündüğümüzde, tüp bebek sahibi olmak isteyen ailelerin yaşadığı şok ile anne adayı olan genç kızların bu tür haberleri okuduğunda yaşayacağı endişenin de altını çizmekte fayda vardır. Bu ve bunun gibi olaylar ailelerin doktorlara olan güvenini sarsmaktadır. Toplumda tüm doktorların böyle olabileceği düşüncesi doğmakta, doktorların toplum nezdindeki imajı zedelenmektedir. Ancak bu tür bireysel vakalar tüm doktorların böyle olacağı anlamına gelmemektedir.

Sonuç olarak etik davranış önce bireyin zihninde şekillenir ve bu şekillenmeye etki eden dışsal etkenler olduğu sürece, etik davranıştan söz etmemiz imkansız hale gelir.

KAYNAKÇA

- Berger J. (1999). *Görme Biçimleri*, İstanbul:Metis Yayınları, Yedinci Basım,
- Bilgin N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, Bağlam Yayınları, İstanbul,
- Büken N. Ö., Büken E. (2007). *Nedir Şu Tıp Etiği Dedikleri?*, http://www.itb.org.tr/STED/sted0102/nedir_su.pdf, Ekim
- Cengiz E. (1998). “Törebilimde Değer ve Ölçüt Sorunu”, *Doğu-Batı Dergisi*, Yıl:1, Sayı:4, Ağustos, Eylül, Ekim, Ankara
- Gezgin S. (2002). *Basında Fotoğrafçılık*, İstanbul:İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları
- Girgin, A. (2000). *Yazılı Basında Habere ve Habercilik Etiği*, İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Kuçuradi, İ. (1999). *Etik*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu
- Özgen M. (2002). *Gazetecinin Etik Kimliği*, İstanbul:İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları
- Sayimer, İ. (2006). ‘Halkla İlişkiler Etiğinde Öne Çıkan Modellerin Etik Sistemler Açısından Değerlendirilmesi’, *Küresel İletişim Dergisi*, sayı: 2, Güz: 2006
- Schneider W., Raue P.-J. (2000). *Gazetecinin El Kitabı*, Çev: Işık AYGÜN, Ankara:Konrad Adenaur Vakfı
- Topakkaya A. (1998). ‘Kant’ın Ahlak (iliğ)in Metafiziği Adlı Yapıtında Etiğin Temellendirilmesi’, *Doğu-Batı Dergisi*, Yıl:1, Sayı:4, Ağustos, Eylül, Ekim, Ankara
- Ural Ş. (1998). ‘Epistemolojik Açından Değerler ve Ahlak’, *Doğu-Batı Dergisi*, Yıl:1, Sayı:4, Ağustos, Eylül, Ekim, Ankara
- _____, (Aralık 2007) “*Dünyada 4. vaka! Cezayir’de yediz bebek doğdu*” <http://www.netgazete.com/NewsDetail.aspx?nID=700197>

EKLER

Ek 1:

Ek 2:

Ek 3:

'Yedigiz İsrarı' hüsranla bitti

Ekranlar yarışı, Arzu Sibel Ömür'ün '7 Yedigiz' adlı dizisiyle geçti. 11 Eylül akşamı yayınlanan son bölümde, hüsranla bitti. Arzu Sibel Ömür'ün '7 Yedigiz' adlı dizisi, 11 Eylül akşamı yayınlanan son bölümde, hüsranla bitti.

Kefano reklam almıyız

Kefano reklam almıyız. Kefano reklam almıyız. Kefano reklam almıyız.

Ahı! atacak gibi değil

Ahı! atacak gibi değil. Ahı! atacak gibi değil. Ahı! atacak gibi değil.

Ek 4:

Bu ilk değilmiş

Bu ilk değilmiş. Bu ilk değilmiş. Bu ilk değilmiş.

Tühihi doktora AKP den önce

Tühihi doktora AKP den önce. Tühihi doktora AKP den önce. Tühihi doktora AKP den önce.

Medya

İNEMEK KADIN SAĞLIĞI MERKEZİ DİREKTÖRÜ PROF. TEKSEN GAMBİR

Avrupa'da 2'den fazla embriyona izin yok

Avrupa'da 2'den fazla embriyona izin yok. Avrupa'da 2'den fazla embriyona izin yok. Avrupa'da 2'den fazla embriyona izin yok.

Sonuçlamayı kısa sürede bilececeğiz

Sonuçlamayı kısa sürede bilececeğiz. Sonuçlamayı kısa sürede bilececeğiz. Sonuçlamayı kısa sürede bilececeğiz.

Ek 5:

Yedizler öldü o şov peşinde

Sibel Deniz - İstanbul'da hayatını kaybeden sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesi, İstanbul'da düzenlenen törenle toprağa verildi. Dönmez'in cenazesi, İstanbul'da düzenlenen törenle toprağa verildi. Dönmez'in cenazesi, İstanbul'da düzenlenen törenle toprağa verildi.

Çifte rezalet

Yedigöller'de düzenlenen tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı. Tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı. Tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı.

Yedigöller kurtulamadı

Yedigöller'de düzenlenen tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı. Tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı. Tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı.

Cenin teşhirini ikili soruşturmalı

Cenin teşhirini ikili soruşturmalı. Tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı. Tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı. Tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı.

Ek 6:

1. ZAMAN **Yedigöller öldü, basına teşhir tepki çekti**

Jedigöller'de düzenlenen tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı. Tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı. Tören, sanatçı Mehmet Dönmez'in cenazesiyle başladı.

Mehmet Dönmez'in cenazesi

Mehmet Dönmez'in cenazesi

Mehmet Dönmez'in cenazesi

POSTA

Ölüye biraz saygı

Alınan Mehmet Dönmez'in cenazesi, İstanbul'da düzenlenen törenle toprağa verildi. Dönmez'in cenazesi, İstanbul'da düzenlenen törenle toprağa verildi. Dönmez'in cenazesi, İstanbul'da düzenlenen törenle toprağa verildi.

Alınan Mehmet Dönmez'in cenazesi

Alınan Mehmet Dönmez'in cenazesi

Alınan Mehmet Dönmez'in cenazesi